

Om kvalitetsbegreppet

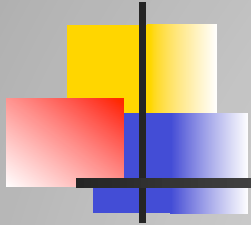
- historik, teori och praktik

Riksantikvarieämbetets konferens 23-24 november 2009

Magnus Rönn, KTH/Arkitektur

Magnusr@arch.kth.se

08-790 85 65

Innehåll

Följande aspekter tas upp i föreläsningen:

- Idéhistorisk bakgrund till kvalitetsbegreppet
- Kvalitetsteorier – hur förstås kvalitet i arkitektur (kulturhistoria)
- Bedömningspraktik – hur utses vinnare i arkitekturtävlingar
(tävlingar används som metod för upphandling av arkitekttjänster – liknar uppdragsarkeologin)

Begreppsförändringar

– min bild av kvalitetsbegreppet

Kvalitetsbegrepp är först ett filosofiskt begrepp

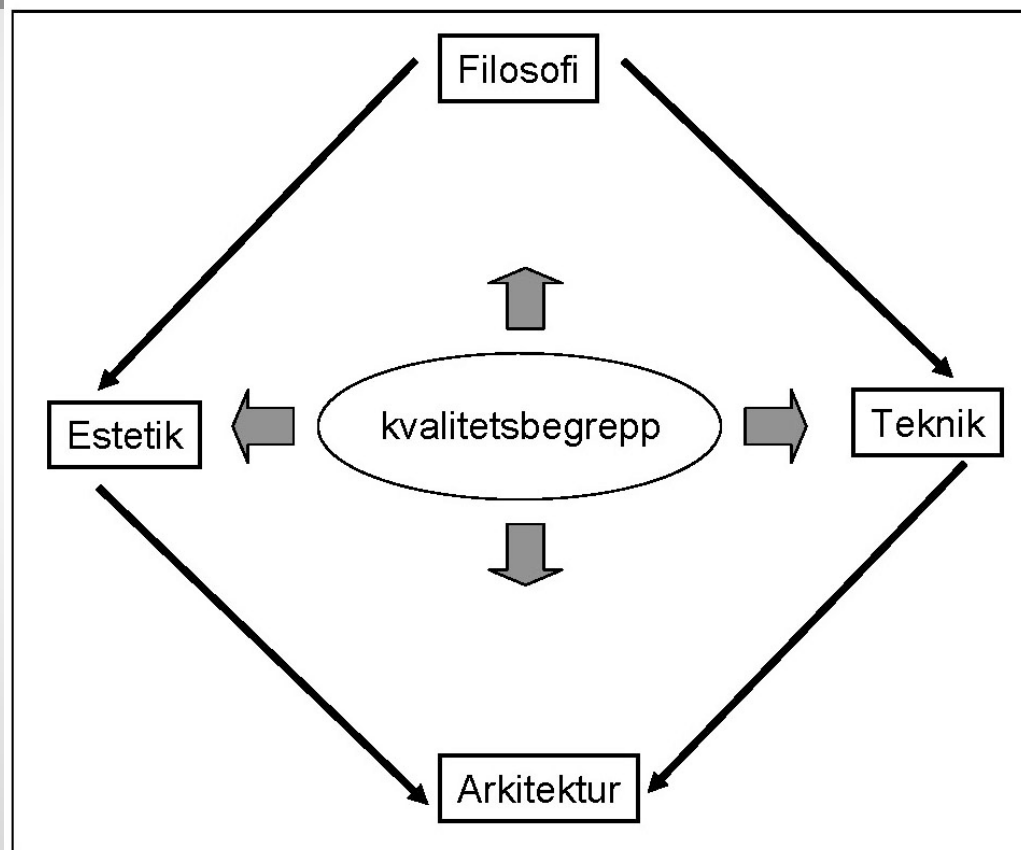
1750 – estetiken bryter sig ut och bildar ett eget kunskapsfält. Begreppet subjektiveras.

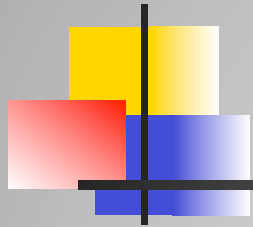
A Baumgarten (1714-1762)

1900 – kvalitet som egenskap blir en fråga för ingenjörerna i det framväxande industri-Samhället. Begreppet objektiveras.

Arkitektur innehåller både estetik ock teknik (god kvalitet och rätt kvalitet)

Arkeologi är på samma sätt som arkitektur ett i grunden humanistiskt kunskapsfält som undersöker och tolkar samhällen utifrån lämningar. Ämnet innehåller naturvetenskapliga inslag i samband med utgrävningar (t ex analyser av fyndmaterial osv)

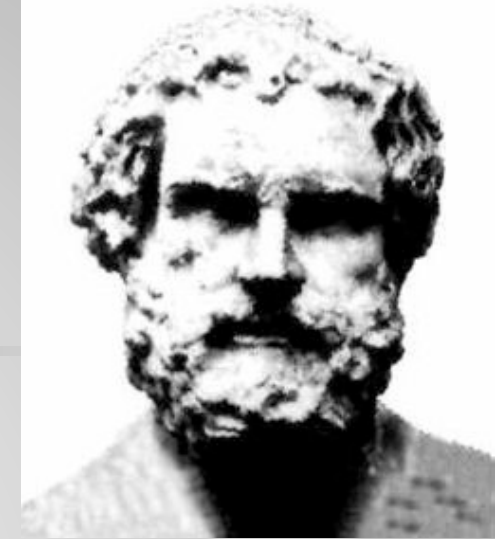

Del 1

Idéhistorisk bakgrund

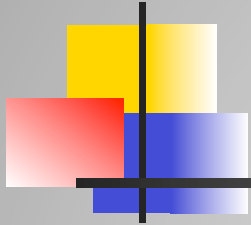
Idéhistorisk bakgrund

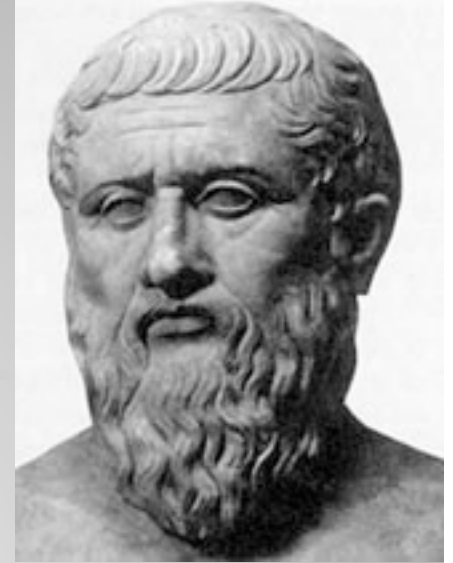
- Demokritos (460-371 fvt)

Kvalitet består av naturgivna tillstånd hos föremål och människors varseblivning av dem.

- Problematik: Pekar ut kvalitetsbegreppets både sidor; kvalitet som ”hårda” mätbara egenskaper hos föremål och kvalitet som ”mjuka” upplevelser som bedömare tillskriver föremålen.
- Skall kvalitet sökas i (a) **föremålen** eller i (b) **betraktarens föreställningsvärld** eller är det något i (c) **relationen** som uppstår mötet mellan människa och föremål/ting?

Idéhistorisk bakgrund

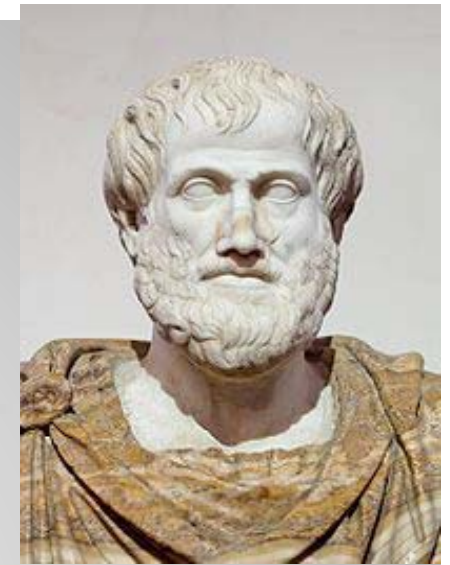
- Platon (427-337 fvt)

Den fulländade kvaliteten finns i idéernas värld (eviga värden)

Verkligheten är bara en avspegling, en dåliga kopia av idéerna

Idéhistorisk bakgrund

- Aristoteles (384-322 fvt)

Kvalitet är en fråga om att efterlikna fenomen i den verkliga världen och framkalla sinnesrörelse

Kvalitet visar sig som effekter (verkan)

Kriterier på kvalitet skall sökas i konstverken -
en empirisk fråga

- Exempel: Tragedins mål är att åstadkomma fruktan och lidelse hos publiken
- Kvalitetsupplevelsen beror på författaren, framförandet och publiken
- Jfr kriterier på kvalitet i uppdragsarkeologin kan sökas hos **uppdragsgivaren**, (förfrågningsunderlaget, kravspecifikationen, bedömningen), **undersökarna** (undersökningsplanen, undersökningsresultaten, fyndhantering), **professionen/medborgarna** osv

Idéhistoriskt bakgrund

Rafaels målning i Rom 1509, Skolan i Aten. Den äldre Platon söker kvalitet i de eviga idéerna. Den unge Aristoteles dämpar och säger man skall söka kriterierna på kvalitet i den verkliga världen. Kvalitet är en empirisk fråga.

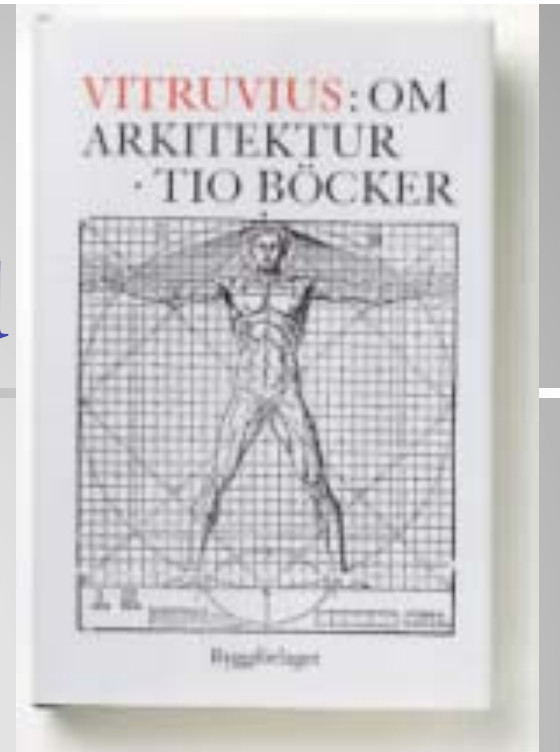
Idéhistorisk bakgrund

- Vitruvius

(Romersk arkitekt/byggherre)

Kvalitet i arkitektur består av

- Firmitas (konstruktion - hållbarhet)
- Utlitias (funktion - nyttighet)
- Venustas (form - skönhet/estetik)

Arkitektonisk kvalitet som en odelbar helhet av konstruktion, funktion och form

Idéhistorisk bakgrund

- David Hume (1611-1671)

Kvalitet är ett fenomen som består av

- Primära kvaliteter (egenskaper)
- Sekundära kvaliteter (upplevelser)

Kvalitetsbedömning är en fråga om kunskap
erhålls genom övning

- Grundantagande: Det är vår omdömesförmåga - förfinad genom utbildning och övning - som gör det möjligt för oss att ange trovärdiga värdeomdömen. **Kvalitetsomdömen kopplas till kunskap som visar sig som gott omdöme och trovärdiga bedömningar.**

Idéhistorisk bakgrund

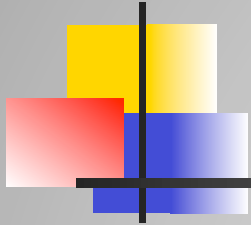

- John Locke (1632-1704)

Kvalitet består av primära egenskaper hos föremål som alstrar sekundära kvaliteter av upplevelser, värden

Exempel: snöbollen bär på förmågan att hos betraktaren framkalla föreställningar om ett vitt, kallt och runt föremål

- Sprängkraften i hypotesen: Det finns en objektiv grund till estetiska kvalitetsupplevelser och värdeomdömen. Kvaliteten sitter inte betraktarens öga utan alstras av föremålets egenskaper.

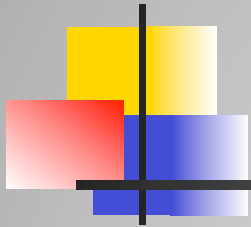

Idéhistorisk bakgrund

- Kvalitetstekniken (1900-talet)
- Kvalitetssäkring består av
 - - kvalitetsarbete
 - - kvalitetskontroller
 - - kvalitetsstyrning
- Utveckling från avhjälpan av fel i produktionen (sena skeden) till en fråga om design i konstruktionen
 - Problem: Philip Crosby (1926-2001) menade att kvalitet är lika med noll fel. Men kan en bra korrekturläst bok utan stavfel marknadsföras skapa läsoplevelser? Måste det inte finnas en god berättelse. Leder ritningar med noll fel till byggnader med arkitektonisk kvalitet?
 - **Utan en relevant frågeställning i förfrågningsunderlag och undersökningsplan leder inte utgrävningar till ny kunskap**

Managing Quality in Architecture

A Handbook for Creators of the Built Environment

Charles N...

Framtidsformer: Förslag till handlingsprogram för arkitektur & formgivning

Architectural Quality Control

AN ILLUSTRATED GUIDE

Edited by...
Published by...

FRESH WASHED AIR

ARKITEKTURNATION DANMARK

RAMMER FOR LIV - RAMMER FOR VÆKST

DANSK ARKITEKTURPOLITIK 2007
REGERINGEN

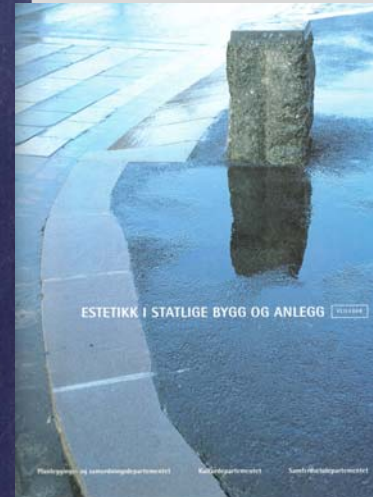
HANDLINGSPROGRAM
BOLIGMINISTERIET

ARKITEKTUR 1996

BOLIGER,
BYGGERI
OG BYER

72.036(489)
ARK

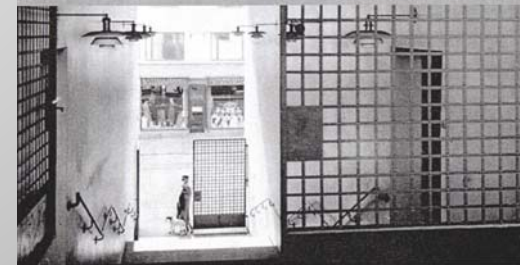

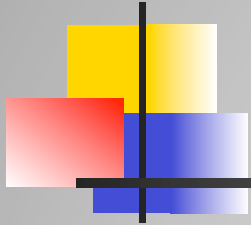
ESTETIKK I STATLIGE BYGG OG ANLEGG

Planlegging og utforming av bygninger | Kvalitetsprogrammet | Kunst og arkitektur

FINLANDS ARKITEKTURPOLITIK

Statensbudsjetts arkitekturpolitiske program den 17.12.1998

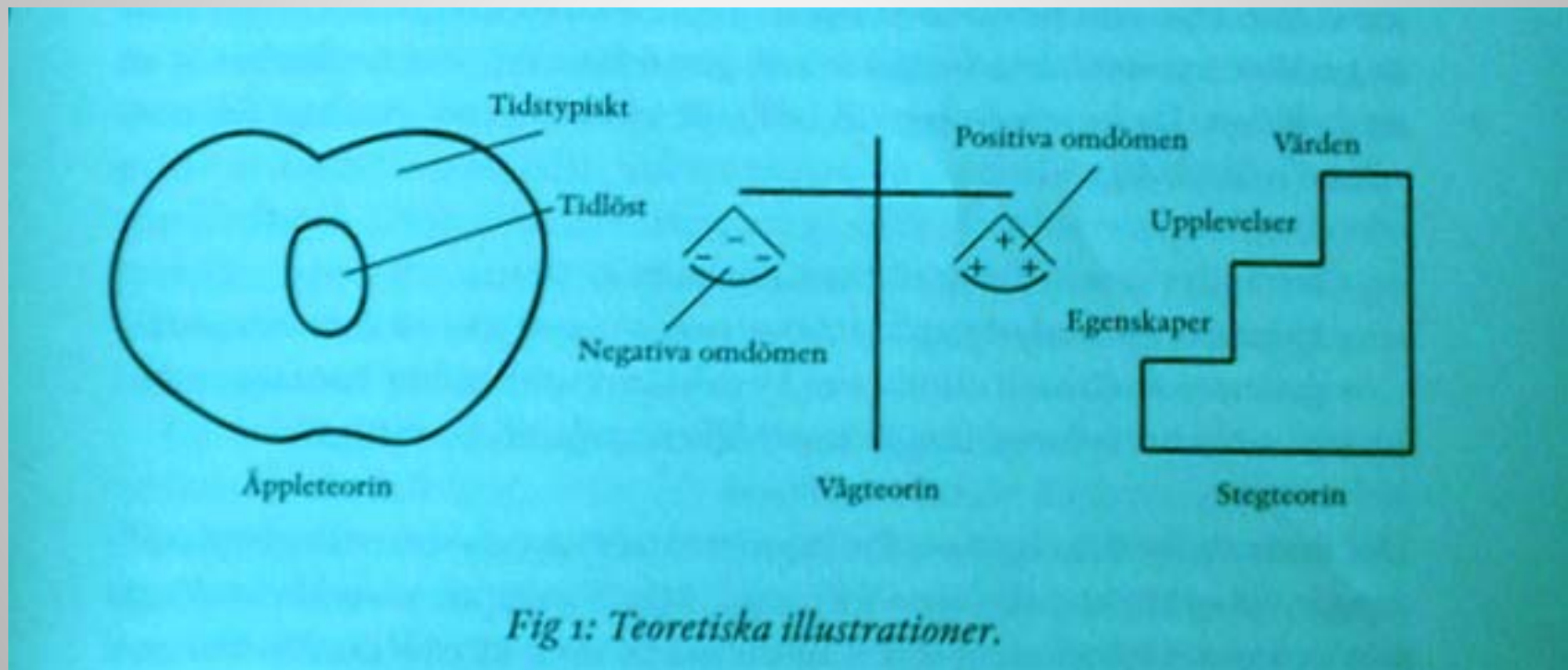

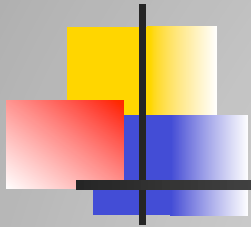

Del 2

Kvalitetsteorier inom Arkitektur (jfr kulturhistoria)

Tre kvalitetsteorier

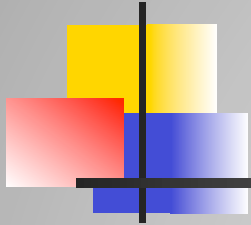

Kvalitetsäpplet

- eviga värden och tidstypiska ideal

Grundantagande:

- Kvalitet består av eviga värden i arkitekturen som kombineras med tidstypiska föreställningar som speglar samtiden.
- Gestaltning och Kvalitetsbedömning handlar om att identifiera en lämplig balans mellan tradition och förnyelse.
- Den eviga "kärnan" och omgivning befinner sig i ett dynamiskt förhållande till varandra. Nya former och idéer institutionaliseras och övergår därmed till att uppfattas som stabila kvaliteter.
- Tidsdimensionen är i teorin kopplad till förekomsten av variationer i kvalitetsuppfattningar. Tanken är att det finns en kombination av samtida (tidstypiskt) och stabila värden som överlever tillfälliga modeströmningar.

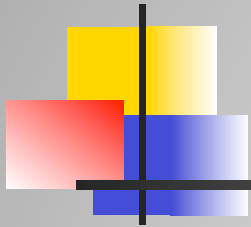

Kvalitetsvågen

- den laddade världen

Grundantagande:

- Arkitektur laddas vid bedömningen med värden om vad som är förtjänster (bra/bättre) respektive bister (dåligt/sämre/saknas)
- Gestaltning och Kvalitetsbedömning går ut på att väga för- och nackdelar mot varandra i syfte att uppnå ett gott slutresultat.
- Genom laddningen får bedömaren en känslomässig och värderande relation till det som skall bedömas. Professionell kvalitetsbedömning blir i denna teori en fråga om jämförelse och värdering med stöd av en måttstock med kriterier).
- Kvalitetsbedömningen handlar här om att identifiera lämpliga kriterier till måttstocken, för att med dessa som grund ange vad som är bra/dåligt.
- I den ena vågskålen läggs positiva synpunkter och i den andra läggs negativa uppfattningar. De positiva åsikterna leder till omdömen som bra, god, lämplig, tilltalande, vacker och värdefull. Negativa uppfattningar kommer till uttryck som kvalitetsbrister. Det är något som saknas eller blivit dåligt utfört

Kvalitetsstegen

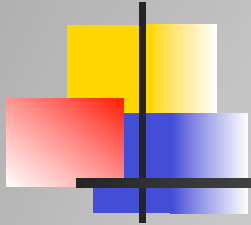
- den nivåindelade erfarenheten

Grundantagande:

- Kvaliteter i arkitektur uppträder på olika nivåer. Först kommer primära kvaliteter följt av kvalitetsupplevelser och värderande omdömen
- Gestaltning och kvalitetsbedömning handlar i denna teori om att identifiera och uttala sig om kvaliteter som befinner sig på samma nivå i trappan.

Stegteorin innehåller följande klassificering av kvalitetsbegrepp:

- På en första nivå framträder **primära kvaliteter**. Det är egenskaper hos ting som existerar oberoende av människor. Exempel på primära kvaliteter är läge, storlek, antal och vikt.
- På en andra nivå återfinns **sekundära kvaliteter**. Det handlar om hur ting upplevs av människor. Sekundära kvaliteter förutsätter ett upplevande subjekt och kan därför endast existera inom ramen för människors livsvärld (kvalitetsupplevelser).
- På den tredje nivån finns **tertiära kvaliteter**. Det är värden som framträder när människor värderar ting och anger vad som är bra, vackert, fult, lämpligt, önskvärt, dåligt eller bristfälligt hos ett ting. Tertiära kvaliteter visar sig därför som värdeomdömen

Del 3

Bedömningspraktik

– hur utses vinnare i arkitekturtävlingar

**Jfr värdering av anbud till arkeologiska
undersökningar**

Tävlingskulturer

En jämförelse mellan arkitekturtävlingen och uppdragsarkeologi

- **Tävlingsregler** (fastställda av Sveriges Arkitektur och byggbranschen)
Motsvaras här av KML och RAÄs rekommendationer gällande handläggningen av uppdrag
- **Tävlingsarrangören** (beställare /uppdragsgivare)
Motsvaras här av Ist/ exploatör
- **Tävlingsprogrammet** (tävlingsform, uppgift, regler, krav, mål, utvärderingskriterier)
Motsvaras här av förfrågningsunderlag/kravspecifikation
- **Tävlingsjury** (kommittémodell med arkitekter och företrädare för arrangören)
Motsvaras här av en expertmodell – anbudens prövas av tjänstemän vid Ist, kulturmiljöenhet
- **Tävlingsbidrag** (visualiserande förslag till lösning på tävlingsuppgiften)
Motsvaras här av undersökningsplaner med syfte, forskningsfrågor, metod, fyndhantering
- **Tävlande** (arkitektföretag/projektgrupper)
Motsvaras här av anbudsgivare (museer och företag som arbetar med arkeologi)
- **Juryutlåtande** (redovisning av vinnare, prisbelönda förslag och genomgång av tävlingen)
Motsvaras här av Ist:s utvärdering av undersökningsplaner och utpekande av fördelaktigast anbud

Generella kriterier på kvalitet

Följande sex kriterier på arkitektonisk kvalitet återkommer ständigt i bedömningen av tävlingsförslag:

- 1) **Sammanhang och omgivning:** Hur väl passar förslaget till platsen? Hur samspelar förslaget med omgivande bebyggelse eller landskap?
- 2) **Helhet och bärande idé:** Hur har arkitekten löst uppgiften i sin helhet? Hur kraftfull är gestaltningsidén?
- 3) **Entréförhållanden:** Hur har arkitekten löst entrén till området och dess byggnader? Hur ser relationen ut mellan yttre trafikförhållanden och det inre rörelsemönster i områden och byggnader?
- 4) **Funktionellt upplägg:** Hur har arkitekten utformat den rumsliga organisationen? Hur passar förslaget till ändamålet (planerad verksamhet)?
- 5) **Tekniska lösningar:** Hur är förslagets tekniska system utformade? Är tekniska lösningar säkra och byggbara
- 6) **Utvecklingsbarhet:** Hur kan förslaget vidareutvecklas? Går det bra att avhjälpa brister utan att bärande idéer och kvaliteter i förslag förloras?

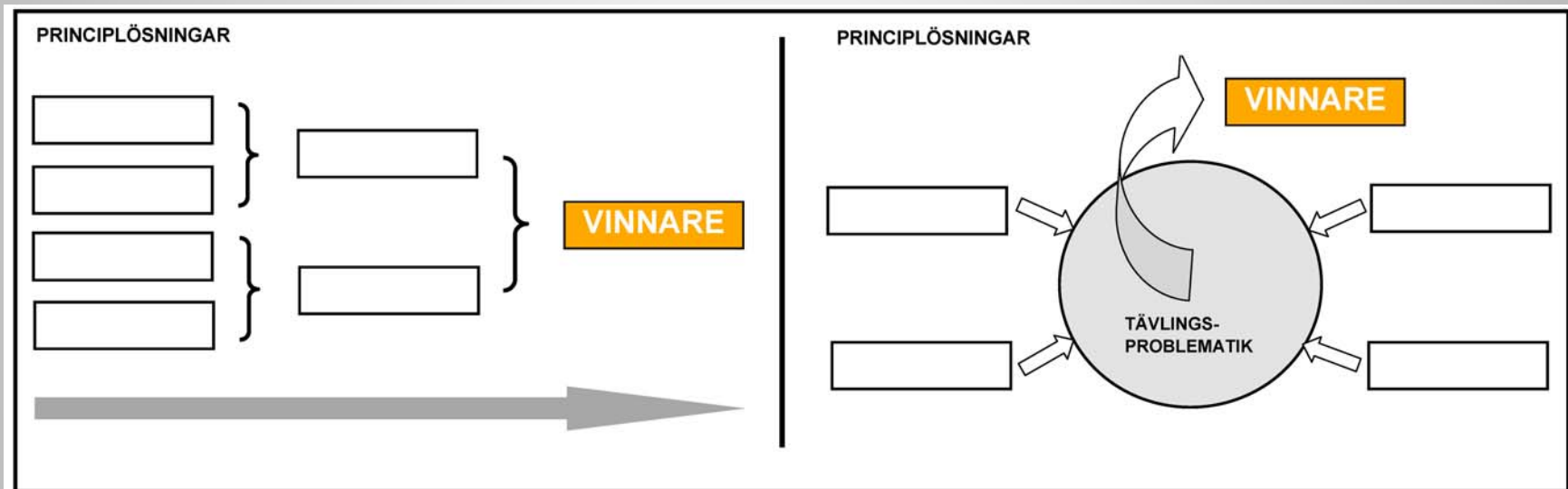

Bedömningsprocessen

- rangordning av förslag i arkitekturtävlingar

1. **Inlämningskontroll;** juryn börjar bedömningen med att gå igenom inlämnade förslag. Tävlingsbidragen måste ha lämnats in i tid och uppfylla programkrav.
2. **Arbetsordning och instudering;** juryn bestämmer hur arbetet skall läggas upp och börjar bekanta sig med förslagen. Juryn utser arbetsgrupper (utskott) inom sig med uppgift att specialgranska förslagen och förbereda kommande möten.
3. **Urval och preliminär bedömning;** arkitektdomarna i juryn gör en första kvalitetsbedömning av förslagen, ofta i samråd med tävlingssekreteraren, som redovisas för juryn i sin helhet.
4. **Presentation av intressanta tävlingsbidrag;** arkitektdomarna i juryn gör en saklig beskrivning av de bidrag som har intressanta svar på tävlingsuppgiften. Listan kompletteras vid behov efter diskussion i juryn. Ledamöterna lyfter fram sina favoriter.
5. **Rangordning;** arkitektdomarna gör ett förslag till rangordning av tävlingsbidragen. Kravet på att finna en vinnare leder till att ledamöterna tvingas till värderande ställningstaganden. Det uppstår ett skarp läge i juryn när ledamöterna avkrävs personliga uppfattningar.
6. **Beslut och arkitekturkritik;** juryn avslutar kvalitetsbedömningen med att utfärda en rekommendation till arrangören och redovisa vinnare, pristagare och tävlingskritik.

Vinnaren identifieras

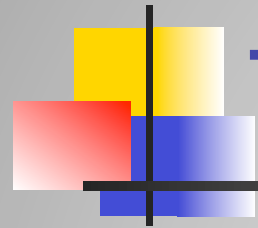

- Den rationella beslutsprocessen söker en bedömningsituation där förslagen med varandra jämförs utifrån viktade och poängsatta kriterier.
- Den arkitekturkritiska metoder syftar till att klargöra tävlingsproblematiken. Tävlingsförslagens utnyttjas som kunskapsmedel. Vinnaren visar sig för juryns ledamöter när man klargjort tävlingsuppgiften och dess gestaltungsproblem

Några kritiska moment

- Det är två olika kvalitetsbegrepp som styr våra föreställningar; ett humanistiskt orienterande kvalitetsbegreppet (**god kvalitet**) och det tekniska orienterade kvalitetsbegreppet (**rätt kvalitet**)
- Det finns två olika typer av kriterier som mötes i utvärderingar av undersökningsplaner; **generella kriterier** respektive **specifika kriterier** som varierar med hänsyn till uppdrag, lämningar och plats
- Det finns inga objektiva mått på vad som är fruktbara och nyskapande forskningsfrågor i undersökningsplaner. Sådan frågor är **bedömbara** inte mätbara
- Den som skall bedöma kvaliteten på forskningsfrågor i undersökningsplaner bör vara **forskningsmeriterad** och **forskningsanknuten**
- I det fall som **kvaliteten** på undersökningsplanen skall fälla avgörande kan anbuden prövas **anonymt** på samma sätt som förslag i arkitekturtävlingar (formella kompetenskrav kan vid behov justeras i efterhand)

Tack för uppmärksamheten

Magnus Rönn